

30. Guthrie W. K. C. A History of Greek Philosophy / W. K. C. Guthrie. – Cambridge, 1978. – V. 6. – 408 p.

Аннотация

Данная статья – попытка выявить “мифоцентристские” особенности русских символистских исторических романов и пьес. Цель статьи – очертить комплекс проблем этих жанровых образований, связанных с соотношением мифов (или их заменителей) и литературной основы. Мифотворчество русских символистов – не столько интеллектуальная игра писателей, сколько “вышивание” по канве традиционных мифологических сюжетов, иногда создание нового мифа. Новизна исследования заключается в подходе к русской символистской исторической беллетристике романистике как к “новой мифологии”, “современным мифам”.

Ключевые слова: русский символизм, историко-символистская беллетристика, “мифоцентризм”.

Анотація

Дана стаття – спроба виявити “міфоцентристські” особливості російських символістських історичних романів і п'єс. Мета статті – окреслити комплекс проблем цих жанрових утворень, які пов'язані із співвідношенням міфів (або їх заміників) та літературної основи. Міфотворчість російських символістів – не стільки інтелектуальна гра письменників, скільки “вишивання” по канві традиційних мифологічних сюжетів. Новизна дослідження міститься у підході до російської символістської історичної беллетристики як до “нової мифології”, “сучасних міфів”.

Ключові слова: російський символизм, історико-символістська беллетристика, “міфоцентризм”.

Summary

This article is an attempt to discover the “mythocentral” peculiarities of Russian Symbolist historical novels and plays. The goal of the article is to define the complex of those genre's problems, connected with the myths' (or their substitutes') correlation with the literary basis. The myth-creation of the Russian Symbolists is not only an intellectual game of the writers, but also “embroidery” on the basis of traditional mythological subjects. The novelty of the investigation consists in the approach to the Russian Symbolist historical novels as to some “new mythology”, “contemporary myths”.

Keywords: Russian Symbolism, Symbolist historical novels, “mythocentrism”.

УДК 371.671:821.161.2

Шевченко-Савчинська Л.Г.,

докторант,

ДВНЗ “Переяслав-Хмельницький державний педагогічний

університет імені Григорія Сковороди”

ЧОМУ СЛІД ПРИПИНИТИ ПРОСКРИБУВАННЯ ЛАТИНОМОВНОЇ СТОРІНКИ В УКРАЇНСЬКІЙ ЛІТЕРАТУРІ

Віддавна література слугує невичерпним джерелом естетичних, морально-етичних, філософських понять, втілених в художніх образах, які, увиразнюючи ці поняття, впливають на розум і почуття читачів, а якщо йдеться про молодих людей, то з легкістю перетворюються на їхні переконання. Як свідчить досвід багатьох суспільств, передусім, тоталітарних, не лише окремі ідеї, а й складний ідеологічний

апарат легко і непомітно може бути засвоєний саме через літературу, опрацювання комплексу програмних творів. Отож, з одного боку, вивчення літератури в контексті національної і світової художньої культури сприяє формуванню загальнолюдських цінностей, з іншого, відкриває широкі можливості до ефективного маніпулювання суспільною свідомістю.

В Україні, згідно з Методичними рекомендаціями щодо вивчення української літератури в загальноосвітніх навчальних закладах у 2009–2010 навчальному році (лист МОН від 22.05.2009 р. № 1/9–353), школярі, спираючись на літературно-художні образи, “мають змогу засвоювати й поглиблювати поняття ціннісних вартостей – загальнолюдських, національних, громадянських, родинних, особистих” [1]. Оминемо спеціальною увагою словосполучення “ціннісні вартості” і зосередимось на основному – чим саме має збагатитися учень у процесі опанування шкільного курсу української літератури. Окрім перелічених цінностей, у документі йдеться про формування загальної читацької компетентності, яка включає: *загальнокультурну літературну* – сприймання літератури як невід’ємної частини національної культури, *власне читацьку* – знання теорії, *ціннісно-світоглядну* – розуміння світоглядних категорій, що знайшли художнє відображення в літературних творах, *інформаційну* – навички пошуку й праці з різноманітними джерелами інформації та *комунікативно-мовленнєву* – “розуміння специфіки мови художнього твору, володіння основними видами мовленнєвої діяльності, здатність до написання письмових робіт різного жанру” [ibidem].

Аналіз програми, за якою здійснювалося вивчення української літератури у 5–9 класах загальноосвітніх навчальних закладів протягом 2009–2010 н.р. [2] та низки документів [1], [3], що в той чи інший спосіб тлумачать програму, засвідчив, що зацікавлення питанням багатомовності української літератури обмежується у них розглядом культурно-історичних обставин, які впливали на мовний вибір М. Гоголя, з’ясуванням причин написання Г. Квіткою-Основ’яненком перших творів російською мовою і згадкою про існування у доробку Марка Вовчка повістей українською, російською, французькою мовами. Так що висновок про багатомовність українського літературного процесу учень (та й учитель) можуть зробити хіба що самотужки, опрацьовуючи додаткові матеріали, чи за допомогою деяких із рекомендованих Міністерством освіти і науки України підручників.

Упродовж 2009–2010 навчального року вивчення української літератури в 9 класах загальноосвітніх навчальних закладів здійснювалося за підручниками (на вибір) О.М. Авраменка, Г.К. Дмитренка; О.І. Міщенко; В.І. Пахаренка; М.П. Ткачука, М.М. Сулими, В.Л. Смілянської. Усі вони є виданнями 2009 р., а, отже, їхні автори мали змогу ознайомитися і з самими творами латино- та полонізованих письменників (принаймні в перекладі), і з дослідженнями цієї сторінки давньої української літератури – зрештою, обізнаність сучасного українця з її наявністю не викликає сумніву. Однак, міра уваги, яка приділяється багатомовності, в зазначених виданнях різна, не кажучи вже про коефіцієнт згадуваності латинської та польської як мов українського літературного процесу. Перш, ніж проаналізувати висвітлення питання у

нинішніх шкільних підручниках, пропоную коротко зануритися в його суть, оскільки детальніше про це йшлося у статтях “Явище латиномовної поезії в історії української літератури” // Дивослово. – № 5. – 2004. – С. 41–44 та “Латиномовна поезія – у шкільному курсі української літератури?” // Дивослово. – № 8. – 2004. – С. 13–17. Відверто кажучи, ці та інші наші статті створювалися і публікувалися з цілком визначеною метою – привернути увагу науковців та вчителів до порушених питань, а якщо вдасться, то й донести до них всю важливість висвітлення теми латиномовності значної частини творів давньої української літератури, переконати в тому, що без цих знань уявлення молодшої людини про українську літературу, а отже, про ментальний розвиток свого народу, буде неповним, або, ще гірше – неправильним.

Як відомо, давня українська література (письменство IX–XVIII ст.) є складним комплексом творів з величезним діапазоном жанрів, стилів, тем та ідей, які рідко можна спостерігати у чистому вигляді. Її характерні риси – жанрова синкретичність*, що особливо яскраво виявилось у прозі, та багатомовність: у літературному вжитку протягом цього періоду були латинська, польська, книжна і народна українська, старослов'янська, а наприкінці XVIII ст. і російська; немало авторів послуговувалися водночас кількома мовами.

*“Тодішня літературно-теоретична думка до власне художньої літератури відносила лише те, що було написане віршами, тобто поетичні і драматичні жанри, проза ж уміщалась десь на межі словесного мистецтва з іншими видами духовної діяльності людей і носила значною мірою прикладний характер” [4, 15].

Така літературомовна ситуація в Україні була далеко не унікальною: у ті часи наднаціональні мови-посередниці (окрім латини, наприклад, церковно-слов'янська, арабська тощо), які об'єднували країни у відповідні культурні регіони, були поширеним явищем, на причинах якого ми не маємо змоги тут зупинитися.

Процес засвоєння латинської освіченості, а отже, формування літератури латинською мовою у східних слов'ян розпочався пізніше, ніж у Західній Європі, однак це не применшує його значення. Україна мала передусім стосунки із Заходом, що породило потребу мати власних латиністів**; досконале знання латини дало змогу творити нею вірші. Належно володіла мовою освічена молодь, що з XIV ст. здобувала освіту у провідних європейських університетах, – переважно так звана католицька русь – представники католицького віросповідання, які були національно свідомими, наполегливо ідентифікували себе українцями, декларували своє “руське” походження [5; 4].

**Православний митрополит київський, галицький та всієї Руси (1647) Сильвестр Косів у своєму польськомовному творі “Exegesis” (1635), спрямованому на оборону православних шкіл, зауважує: “Вчися, кажуть, по-грецьки, а не по-латинськи – добра рада, але більше для Греції, ніж для Польщі, де найбільше латинська мова в уживанні. <...> Поїде неборак-русин на трибунал, на сойм, на соймик, до суду гродського або земського – “без латини – плати вини!” Грецька мова – для справ церковних, але для справ публічних – латинська!” [6, 107].

Певний час латина асоціювалася у православних з експансією католицизму і втратою національної самобутності, що було небезпідставним, та незабаром відбувається злам негативного ставлення до латиномовної культури, пов'язаний із переорієнтацією українського шкільництва на гуманістичну модель західно-європейських навчальних закладів. 1632 р., рік заснування КМА, викладання у якій велось латиною, ознаменував початок нового періоду розвитку української новолатинської творчості, коли ця творчість і латинська мова як засіб комунікації сягають в Україні вершини розвитку, функціонуючи паралельно з народно-розмовними діалектами – засобом щоденного спілкування, книжно-українською нормою літературного вжитку та польською – офіційною мовою Речі Посполитої, до складу якої на той час входила більшість українських земель.

Сьогодні в Україні метою неолатиністичних студій є передусім розгляд міри і способу включеності української літератури до загальноєвропейської традиції та значення цього для національного культурного розвитку шляхом уведення в науковий обіг і дослідження невід'ємної складової літературного процесу, яка дотепер проскрибувалася через псевдопатріотизм, тенденційність чи методологічні прорахунки. Дослідник літератури XVI–XVIII ст. має пам'ятати, що новолатинське письменство – це новий тип мислення, нова концепція світу, суспільства, людини, тому мовний критерій національної та художньої ідентифікації авторів – не єдиний і, тим більше, не основний. За всієї невиробленості комплексу таких критеріїв, з упевненістю можна говорити принаймні про два: 1) свідоме і послідовне підкреслення свого українського походження; 2) патріотична тематика.

Основними перешкодами, на які наражаються новолатиністичні дослідження в Україні, є брак висококваліфікованих спеціалістів-знавців не лише класичної латини та пізніших її модифікацій, а й цілого комплексу наук, а також важкодоступність текстів, відсутність відповідної фахової літератури. Однак ці обставини не можуть вважатися такими, що унеможливляють вивчення у школі латиномовної сторінки української літератури – латинську мову вивчають на першому році навчання більшість гуманітаріїв і, зокрема, усі філологи. Адже без перекладу, вивчення і введення в культурний обіг латиномовних творів українських поетів неможливо вникнути в особливості літературного процесу пізніших епох, а отже, неможливо створити повну й об'єктивну картину розвитку української літератури: “без вичерпного знання своєї новолатинської спадщини ми збіднимо нашу літературу кількісно і не матимемо повного уявлення про особливості формування світогляду нації” [7, 123].

Отож, чинна шкільна програма не відводить окремого часу на знайомство школярів із латиномовною спадщиною українських письменників. Що можуть про неї дізнатися 9-класники зі своїх підручників? Найпростіше відповісти на це запитання, проаналізувавши підручник з української літератури для 9 класу загальноосвітніх навчальних закладів О.І. Міщенко: тут немає відомостей про численні твори українських авторів, які були написані латинською мовою, чи бодай згадки про багатомовність нашої давньої літератури взагалі. З великою натяжкою за таку згадку

можна вважати натяк на існування полономовних творів: “Це полемічне протистояння тривало навіть на мовному рівні: священики-уніати й католики творили польською мовою, трактати ж на захист православ'я писали українською” [8, 82]. Згадаймо при цьому ще раз митрополита С. Косова, який не був надто оригінальним, пишучи польською свій твір “Exegesis”, спрямований на оборону православних шкіл.

Підручник авторів О.М. Авраменка та Г.К. Дмитренка дає значно більше інформації з питання, яке нас цікавить. Згідно з авторською періодизацією давньої української літератури, сер. XIV–XVII ст. – це український ренесанс, прикметними рисами якого є “упровадження латиномовної й польськомовної літератури <...>. Цей період відзначається поверненням до античних зразків. У літературі панує латинська мова, повертається античний ідеал краси <...>” [9, 40]. Розповідаючи про Острозьку академію та Києво-Могилянський колегіум, автори уточнюють: “викладання велось латиною, загальноприйнятою мовою в тогочасній Європі” [9, 60]. Як власне латиномовний український автор тут згадується П. Русин, не замовчується полімовність творчого спадку П. Могили, Т. Прокоповича, Г. Сковороди.

Однак найбільше відомостей про латиномовну сторінку давньої української літератури можна почерпнути з підручника В.І. Пахаренка. Сильова манера викладу вирізняється з-поміж інших передусім тим, що вона передбачає діалогічність, складається враження, що автор відчуває присутність читача по той бік тексту і зважає на нього, цілковито усвідомлюючи свою роль і статус. Цей стиль не назвеш рафінованим науковим, однак навряд чи рафінований науковий був би вдалим вибором, адже, не забуваймо, що підручник призначений для 9-класників. “Тож погортаймо старезні книги, пожовклі сторінки рукописів давньоукраїнської літератури. Певно, сприйняти душею, до кінця зрозуміти ці тексти вам буде досить непросто. На перешкоді стоятимуть два чинники,” – йдеться про світоглядно-естетичний*** та мовний критерії – п. Пахаренко перелічує мови літератури того часу: болгарська, латина, польська, старогрецька, з XVIII століття – російська мови і резюмує: “Подолавши ці перешкоди, ми перенесемося в княжу й козацьку Україну, познайомимося з найвидатнішими книжниками-мудрецьями того часу, довідаємося, що думали і відчували наші предки тисячу років тому, зрештою, краще зрозуміємо свою епоху, самих себе” [10, 47].

****“Щоб належно зрозуміти й оцінити твір, написаний у минулому, треба застосувати до нього *конкретно-історичний підхід*, тобто врахувати особливості суспільно-політичного й духовного життя тієї епохи, рівень розвитку і специфіку тогочасної літератури” [10, 36].

Тлумачення суспільно-культурної ситуації в Україні XV–XVII ст. знаходимо у відповідному розділі: йдеться про труднощі у засвоєнні українською духовністю ренесансних тенденцій – напрям “видавався несумісним із православною традицією” [10, 80], тому закономірно, що започаткували Ренесанс в українському письменстві не православні автори, а римо-католицька русь, що писали здебільшого латиною. Серед творців української ренесансної поезії п. Пахаренко називає Ю. Дрогобича (і додає його коротку біографію), П. Русина із Кросна, Г. Чуя-Русина, Г. Тичинського,

С. Оріховського, С. Кленовича. Таким чином автор підкріплює фактами своє твердження: “Отже, в соціальному, загальнокультурному аспекті Україна XV – початку XVII століть цілком уписується в загальноєвропейський контекст” [ibidem].

У підручнику авторського колективу М.П. Ткачук, М.М. Сулима, В.Л. Смілянська бачимо гідну заохочення спробу вказувати, від якого саме слова з класичних мов веде початок той чи інший літературний термін. Однак тут знову дають про себе знати проблеми окресленого кола, зокрема, брак знань латини та давньогрецької мов чи принаймні наукової термінології латино-грецького походження серед українських гуманітаріїв. Посилання на етимологію літературознавчих термінів неупорядковане: слова давньогрецької мови подаються у латинській транслітерації, унаслідок чого подекуди вони гублять свої закінчення, частиномовну належність або значення. Так, термін естетика виводиться від “грец. *aisthethik`o* – чуття, почуття” [11, 8], однак найближчим до цієї транслітерованої форми є прикметник – *αισθητικός* здатний відчувати, чутливий, а те, що хотіли вказати автори, відчуття, виглядає як *αισθησις*. Фонетика давньогрецької мови, судячи зі збережених відомостей, значно відрізнялася і від української, і від латинської, за посередництвом якої ці слова записані на сторінках підручника, отож, грецькі слова остаточно втрачають змогу бути правильно відтвореними: “від грец. *hagios* і *grapho* – *святий* та *пишу*” [11, 31] – *hagios* в оригіналі – *άγιος*, тобто не звук *h* [g] на початку, а важкий придих. Водночас нижче на цій самій сторінці у визначенні Біблії бачимо записане вже давньогрецькою слово *βιβλια* – проблема лише в тому, що книга давньогрецькою – *βιβλος*, найближче, що схоже на заявлену форму, – це називний відмінок множини від *βιβλίον* – *книжечка*, тобто правильно було б написати: “Біблія (давньогр. *βιβλια* – *книжечки*) – це <...>”. Усіх цих непорозумінь можна було б легко позбутися, якби хоч хтось із тих, хто здійснював наукове редагування тексту, знав класичні європейські мови або принаймні усвідомлював необхідність звернутися по допомогу до фахівців – не тому, що в українського шкільного підручника все ж таки є, хоч і досить сумнівна можливість потрапити до рук західного європейця (при тому не обов'язково філолога: наприклад, у системі загальної освіти Німеччини латинська мова вивчається протягом шести років); і навіть не тому, що орфографія – це важливо, а перш за все тому, що підручник – це книга, яка вчить, і він не повинен рясніти непорозуміннями.

Проте повернімося до обраної теми проscribeування. До яких жанрів належать твори латинською мовою в українській літературі, за свідченням тих трьох підручників, котрі містять принаймні згадки про їхнє існування? Здійснений аналіз засвідчив, що це майже виключно поезія, існування прози латинською мовою передбачається у деяких узагальнюючих формулюваннях та у рядках, присвячених Ю. Дрогобичу та С. Оріховському, про драматургію не йдеться взагалі. Це прямий наслідок того, що латиномовність не розглядається у згаданих книгах як важлива сторінка розвитку української літератури, хоча на сьогодні латиномовні поетики є на сьогодні більш дослідженими у вітчизняному літературознавстві, ніж сама література.

Надання дослідниками преференцій поезії почасти можна пояснити черговим на той час періодом її домінування в європейській літературі, а почасти – тим, що сучасна літературно-теоретична думка перебуває під впливом тодішньої, яка “до власне художньої літератури відносила лише те, що написано віршами <...>, проза ж <...> носила значною мірою прикладний характер” [8, 15]. Цьому суперечить В.І. Пахаренко, який стверджує: “У добу бароко художню літературу розуміли значно ширше, ніж тепер. Зокрема, це поняття включало й такі жанри, як проповідь та історіографія (історичні праці про певну епоху)” [10, 92].

В інших підручниках для 9 класу серед україномовних прозових творів давнього періоду української літератури розглядаються лише літописання як жанр історично-мемуарної прози, побіжно згадується ораторська проза [8], послання [9]. В одному з підручників, можливо, з певною стилістичною метою вжито означення “патріотична проза”. У передмові до підручника авторського колективу – М.П. Ткачук, М.М. Сулима, В.Л. Смілянська – про жанровий поділ літератури XVI–XVIII ст. сказано: “в ідейному протистоянні тиску католицизму народжується полемічна література, а також ряд жанрів у драматургії та поезії” [11, 6]. Таким чином, проза цього періоду цілковито ототожнюється з полемічною літературою – сподіваюся, мимо волі авторів.

На початку 1990-х років ми радісно прощалися із застарілими ідеологічним та мовним критеріями оцінювання художньої вартості твору, через які цілі товщі століть вважалися в українській літературі мало продуктивними – не так за кількістю, як за якістю написаного; це дало змогу повернути українській літературі несправедливо відторгнуті від неї імена. Але чому ж сьогодні так мало результатів роботи науковців, позбавлених колишніх упереджень? Тішить хоч би те, що період, “пропащий” для літератури, дедалі скорочується – це може свідчити про інтенсивність літературознавчих студій, їх поглиблення: “Давня [література] складається з двох періодів – княжого (прадавньоукраїнське, або руське, письменство – IX–XIII століття) і козацького (староукраїнське письменство – XVI–XVIII століття). Їх розділяє *перехідний* період (XIV–XV століття), коли в літературі майже нічого оригінального не було створено” [10, 46].

Якщо у доволі розлогих статтях шкільних підручників про історично-мемуарну прозу України не знайшлося жодного слова, скажімо, про Бартоломея Зиморовича з його хронікою “Leopolis Triplex” (Потрійний Львів), створеній протягом 1665–1672 рр. [12], чи про львівського історіографа, представника вищого духовенства Яна-Тому Юзефовича, що, попри початкову мету, зробив стрижневою подією своєї праці Визвольну війну 1648–1654 рр. [13], то що вже казати про етикетні твори – прозові і поетичні – українською, латиною, польською? Але ж відомості про них просяться бути оприлюдненими після слів: “Характерною рисою давньоукраїнської літератури є **повторюваність** у різних творах певних ситуацій, характеристик, порівнянь, епітетів, метафор, а також **етикетність**”: герой чинить і поводить ся так, як того вимагає закон і умовності того часу; події змальовано за допомогою сталих образів і форм, з виразною **церемоніальністю**” [8, 47].

Для того, щоб скласти уявлення про етикетні твори, корисно ознайомитися зі вступною статтею до збірки “Українська поезія. Середина XVII ст.”: “вірші різних жанрів, що оголошувалися на урочистостях, писалися з приводу тих чи інших дат і подій, на честь шанованих, владних і багатих людей <...>” [14, 12]. Негативне ставлення до латиномовного періоду та чи не найчисельнішого у ньому етикетного виду упродовж довгих років було зумовлене недослідженістю у вітчизняному літературознавстві цього пласту текстів. Однак на їхню адресу лунала не лише огульна критика: “українському автору часто випадало похвалити своїх меценатів за захист “збройною та оружною рукою” народного побуту, його мови, вірувань” [14, 147].

В Україні, як і в решті європейських країн, література латинською мовою творилася упродовж настільки тривалого періоду (XV–XIX ст.), що нині у своєму розпорядженні дослідники мають твори, які належать до бароко, класицизму і навіть просвітництва. Однак розпочиналося все зі сприйняття ренесансної концепції антропоцентризму, що повернула до широкого вжитку численні призабуті поетичні жанри, які, беручи початок в античності, сприяли утвердженню гуманістичних засад у літературі пізніших часів: панегірики (енкомії), епіталами, генетліакони, епіцедії, патетичні твори, парамітети тощо, котрі оспівували людину, її земне життя і здобутки.

Значна частина української латиномовної поезії позначена впливом бароко, однак ще більше творів мають виразні ознаки класицизму, що зумовлене особливостями суспільно-культурного розвитку українського суспільства. Дух боротьби за державність спричинює до часткового витіснення барокової, домінуючої в Європі трагічності світосприйняття у нас героїко-патріотичною темою, а історія сприймається вмістилищем людського досвіду, тому літератори радять читачам навчатися на прикладах видатних особистостей. Результатом синтезу естетичних ідей пізнього бароко та просвітництва (XVII–XVIII ст.) стало поєднання ренесансного антропоцентризму з просвітницьким культом розуму – в Україні, де історичні обставини наштовхують митця на аналіз індивідуальності в умовах виконання нею надособистісної ролі, це простежується особливо чітко.

Розглянемо, яким чином періодизують літературу автори вибраних шкільних підручників. Автори підручника [9] розділяють на періоди лише українську літературу і вирізняють у ній монументальний, орнаментальний стилі, ренесанс, бароко, романтизм [9, 41]; ані класицизм, ані просвітництво тут не згадуються. За підручником [8] “у європейській культурі виділяють такі мистецькі епохи: античність, Середньовіччя (раннє й пізнє), Ренесанс, бароко, класицизм, романтизм, реалізм, модернізм, пост-модернізм”; давню українську літературу “умовно поділяють на києворуський, ренесансний, бароковий і просвітницький періоди” [8, 47]. Зі сторінок підручника [10] школярі дізнаються, що “у розвитку європейської культури можна виділити такі епохи: фольклор, античність, Середньовіччя, Ренесанс, бароко, класицизм, сентименталізм, романтизм, реалізм, модернізм, постмодернізм” [10, 14]. Автори ж підручника [11] поділяють давню українську літературу на “середньовічну літературу XI–XV століть, її важлива складова – література княжої

доби (XI – середина XIII століття, інша назва – література Київської Русі), період XVI–XVIII століть визначають як літературу Ренесансу і Бароко” [11, 5].

Таким чином, автори всіх чотирьох чинних підручників сходяться в беззаперечному існуванні в українській літературі лише двох мистецьких стилів – ренесансу і бароко – щоправда, на їх висвітленні позначилася недавня літературознавча мода на бароко: простий статистичний аналіз засвідчив, що про цей стиль у шкільних підручниках згадується значно частіше, навіть якщо йдеться про загальноєвропейські тенденції:

підручник, автори	мистецький стиль (кількість згадувань)	
	ренесанс	бароко
Авраменко О.М.	18	39
Міщенко О.І.	14	33
Пахаренко В.І.	36	60
Ткачук М.П.	30	30

Однак, віддаючи належне бароко як провідному стилю українського мистецтва в XVII ст., слід зважати на те, що це явище підвладне періодизації, тож, на різних етапах риси бароко поєднувалися з ознаками інших художніх стилів (йдеться передусім про класицизм, маньєризм, просвітництво). Чи не з тих само міркувань дослідниця давньої української літератури О. Савчук застерігає від використання терміну “бароко” в українському літературознавстві у значенні епохи, оскільки таким чином затіняється значення інших, уже згаданих художніх стилів [16, 79]; при цьому справедливо застерігає від надмірного захоплення ренесансно-бароковою проблематикою на шкоду висвітленню питання класицизму, існування якого в українській літературі так само очевидне [ibidem; 139].

Потужний пласт етикетної літератури нині – важливе джерело для поглибленого вивчення характеру й особливостей української культури XV–XIX ст. Творці (здебільшого) й об'єкти (виключно) цієї літератури – люди заможні, а також титулована знать, родовиті вельможі. Отож, мало досліджені раніше зі зрозумілих причин особливості художнього мислення представників української еліти (як наприклад, вказівка на власне русинство багатьох із авторів – вияв нормального розвитку національної свідомості у космополітичній інтелектуальній сфері Європи) представляють нині значне зацікавлення.

І хоча фактично кожна нація розвивається під впливом декількох форм світової культури, в Україні маємо рідкісну ситуацію накладання дуже відмінних між собою цивілізацій: античної та візантійської, східно-тюркської та близькосхідної, західно-європейської і східно-слов'янської [17], що визначальним чином вплинуло на розвиток вітчизняної літератури, і латиномовна її сторінка – важливий результат цього синтезу, який виявився вже у давній період її розвитку. Тож, розповісти про його існування і значення слід уже в 9 класі загальноосвітньої школи – це не зарано і не заскладно, оскільки у цьому віці молода людина перебуває на шляху самовизначення. А система освіти в Україні, функціонування якої спрямоване на виховання покоління людей, здатних оберігати і примножувати цінності

національної культури та громадянського суспільства, і має бути основою національного і духовного відродження суспільства.

Загалом проаналізована шкільна програма та більшість підручників заслуговують на схвалення знавця латиномовної сторінки давньої української літератури вже хоч би тому, що дають ширше уявлення про означене явище, аніж їхні попередники. З метою розширення і поглиблення знань не лише про українську літературу, а й про українську культуру загалом, її інтегрованість у європейський інтелектуальний простір, а також для урівноваження висловлених критичних зауважень конструктивом, пропонуємо перелік латиномовних авторів і творів, якими слід доповнити відповідні розділи шкільної програми з давньої української літератури та наголошуємо на ефективності інтеграції між курсами української літератури та латинської мови у тих закладах, де викладаються обидва предмети.

Поезія:

1. Русин Павло. Похвала поезії.
2. Кленович Себастьян. Роксоланія.
3. Домбровський Ян. Дніпрові камени.
4. Злоторович Михайло. Етикетний твір “Усе найкраще у майбутнього шлюбу між удатним доктором філософії та медицини Андрієм Шимоновичем Та рівною йому за знатністю панянкою Ганною Анчевською”.

Проза:

1. Оріховський Станіслав. Про турецьку загрозу.
2. Зиморович Бартоломей. Потрійний Львів. <http://www.ji.lviv.ua/n29texts/zimorowicz.htm>.
3. Юзефович Ян. Хроніка міста Львова.
4. Сковорода Григорій. Листи до М. Ковалинського.

Література

1. Методичні рекомендації щодо вивчення української літератури в загальноосвітніх навчальних закладах у 2009–2010 навчальному році (лист МОН від 22.05.2009 р. № 1/9–353) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.mon.gov.ua/education/average/met_rek/ukr_lit.doc.
2. Українська література. 5–12 класи. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів. Автори Р. В. Мовчан, Н. В. Левчик, О. А. Камінчук, М. П. Бондар, О. Б. Поліщук, М. М. Сулима, Л. П. Шабельникова, В. М. Садівська. Керівник проекту М. Г. Жулинський ; за загальною редакцією Р. В. Мовчан. – К. ; Ірпінь : Перун, 2005. – 201 с.
3. Програма /рівень стандарту/ для учнів 5–12 класів середніх загальноосвітніх навчальних закладів [Електронний ресурс]. – К., 2006. – Режим доступу : http://ostriv.in.ua/index.php?option=com_content&task=view&id=4781&Itemid=964.
4. Наливайко Д. Козацька християнська республіка (Запорозька Січ у західноєвропейських літературних пам'ятках) / Д. Наливайко. – К., 1992.
5. Литвинов В. Католицька Русь / В. Литвинов. – К. : Укр. центр дух. культури, 2005. – 274 с.
6. Шевчук В. Дорога в тисячу років / В. Шевчук. – К. : Рад. письм, 1990. – 411 с.
7. Трофимук М. Ще раз про “неповноту” української культури / М. Трофимук // Україна XVII ст. між Сходом і Заходом Європи. – Київ–Венеція, 1996.

8. Міщенко О. І. Українська література : підручник для 9 класу загальноосвітніх навчальних закладів / О. І. Міщенко. – К. : Генеза, 2009.
9. Авраменко О. М., Дмитренко Г. К. Українська література : підручник для 9 класу загальноосвітніх навчальних закладів / О. М. Авраменко, Г. К. Дмитренко. – К. : Грамота, 2009.
10. Пахаренко В. І. Українська література : підручник для 9 класу загальноосвітніх навчальних закладів / В. І. Пахаренко. – К. : Генеза, 2009.
11. Зіморевич Бартоломей. Потрійний Львів тобто Хроніка міста Львова [Електронний ресурс] / Бартоломей Зіморевич. – Режим доступу : <http://www.ji.lviv.ua/n29texts/zimorowicz.htm>.
12. Юзефович Ян. Сборник летописей, относящихся к истории Южной и Западной Руси ; под ред. В. Б. Антоновича [Электронный ресурс] / Ян Юзефович. – К., 1888. – 386 с. – Режим доступа : <http://litopys.org.ua/sborlet/sborlet06.htm>.
13. Перетц В. Н. Исследования и материалы по истории старинной украинской литературы XVI–XVIII вв. / В. Н. Перетц – Кн. 1. – М. ; Л., 1962. – 168 с.
14. Українська поезія : кін. XVI – поч. XVII ст. / упор. В. П. Колосова, В. І. Кречотень. – К. : Наук. думка, 1978. – 432 с.
15. Савчук О. М. Творчість Павла Русина з Кросна і деякі питання рецепції латинської традиції в українському віршуванні XVI–XVIII ст. : дис. ... канд. філол. наук / О. М. Савчук. – К., 1994. – 209 с.
16. Кримський С. Б. Архетипи української культури / С. Б. Кримський // Вісн. НАНУ. – 1998. – № 7–8. – С. 74–87.

Анотація

Шляхом аналізу програми, за якою відбувалося вивчення української літератури у 5–9 класах загальноосвітніх навчальних закладів протягом 2009–2010 н.р., низки документів, що в той чи інший спосіб тлумачать програму, та шкільних підручників, рекомендованих МОН України, визначається глибина та межі знань, які може отримати український школяр про давній період розвитку української літератури. Стаття містить конкретні рекомендації щодо розширення програми у частині, яка стосується латиномовного періоду української літератури, та доповнення програми творами, що були написані латинською мовою протягом XV–XIX ст. та належать до української літератури.

Ключові слова: давня українська література, програма для загальноосвітніх навчальних закладів, латиномовна література, етикетні твори.

Аннотация

Путем анализа программы, согласно которой осуществлялось изучение украинской литературы в 5–9 классах общеобразовательных учебных заведений на протяжении 2009–2010 уч.г., а также ряда документов, которые определенным образом толкуют программу, школьных учебников, рекомендованных МОН Украины, определяется глубина и границы знаний, которые может получить украинский школьник о давнем периоде развития украинской литературы. Статья содержит конкретные рекомендации по расширению программы в части, касающейся латиноязычного периода украинской литературы, а также дополнения программы произведениями, написанными на латинском языке в XV–XIX ст. и относящимися к украинской литературе.

Ключевые слова: давняя украинская литература, программа для общеобразовательных учебных заведений, литература на латинском языке, эстетические произведения.

Summary

The depth and scope of knowledge that can acquire Ukrainian pupil about the ancient period of Ukrainian literature development is defined through analysis of Ukrainian literature study program for 5–9 forms of general education institutions for 2009–2010, a number of documents that somehow or

other interpret the program as well as schoolbooks recommended by Ministry of education and science of Ukraine. The article presents specific recommendations regarding extension of the program in the part that pertains to Ukrainian literature Latin speaking period and addition of works created in Latin during XV–XIX centuries that belonged to Ukrainian literature.

Keywords: ancient ukrainian literature, program for general education institutions, latin speaking literature, etiquette works.

УДК 821.161.2

Варикаша М.М.,
кандидат філологічних наук,
Інститут літератури ім. Т.Г. Шевченка НАН України

ЛІТЕРАТУРА NON-FICTION: ПОМІЖ ФАКТОМ І ФІКЦІЄЮ

Кінець ХХ – початок ХХІ століття ознаменувався стрімким зростанням інтересу до так званої документалістики, пророкуючи їй першорядне місце у культурному просторі в найближчому майбутньому. Сучасні дослідники, вивчаючи феномен документалістики в літературі, часто поруч використовують такі терміни як “документалістика”, “фактографія”, “література факту” або “література non-fiction”. Проте, якщо чимало спроб дати визначення “документалістиці” існує, інші терміни слугують лише час від часу контекстуальними синонімами або характеристиками схожих, хоча й не однакових явищ.

Закономірно, що все це загострює потребу дефініції понять. Звернемося до джерел поняття “документалістика”, а саме – до семантики слова “документ”. В Енциклопедичному словнику говориться: “Документ – матеріальний носій запису (папір, кіно- та фотоплівка, магн. стрічка, перфокарта тощо) із зафіксованою на ньому інформацією, призначеною для її передачі в часі та просторі. Д. можуть вміщувати тексти, зображення, звуки тощо. У вузькому смислі Д. – діловий папір, який юридично підтверджує певний факт або право на щось” [14, 403].

Отже, документальне відображення, що є основою документалістики, є результатом фіксації певного явища, деталі якого штучно не модельовані. Документалістика в широкому смислі – це альтернатива власне художнього мистецтва, зорієнтована на відображення реальних подій минулого за рахунок фіксації, осмислення й розкриття внутрішньої суті фактів та явищ. Розрізняють документалістику в літературі, публіцистиці, кіно- і теледокументалістику, фотодокументалістику тощо.

У літературознавстві проблема документалістики є предметом багаторічних дискусій; чіткого і сталого визначення цього поняття не існує, а більшість енциклопедій та словників літературознавчих термінів (зокрема В. Лесина, О. Пулинця, за редакцією Р. Гром'яка, Ю. Коваліва та інших) взагалі його оминають.

У “Літературному енциклопедичному словнику” В. Муравйов розуміє під “документальною літературою” різновид художньої прози, “яка досліджує історичні події та явища суспільного життя шляхом аналізу документальних матеріалів,